

Erhart, Adolf

[Hartmann, R.R.K.; Stork, F.C. Dictionary of language and linguistics]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1974-1975, vol. 23-24, iss. A22-23, pp. 254-255

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100540>

Access Date: 27. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

z příkladů; uspořádání příkladů se řídí syntaktickými zřeteli a tuto abstrakci značně usnadňuje. Velká péče je v jednotlivých heslech věnována frazeologické stránce, jakož i stylistickým a stylistickogramatickým charakteristikám slovních užití. Pro stylistickou diferenciaci se užívá více než sta různých kvalifikátorů (terminologických, expresivních, frekvenčních, normativních, zařazujících do stylové vrstvy aj.); několika jiných kvalifikátorů se užívá i pro vyznačení jistých gramatických omezení (neosobní užití slovesa apod.). U přírodovědných termínů se podle možnosti uvádějí latinské názvy, což nesmírně zjednodušuje identifikaci jinojazyčných ekvivalentů.

Exemplifikační materiál je převážně moderní, a to z beletrie, časopisů a žurnálů, novin, vědeckých děl, školních učebnic i z běžného hovorového úzu, jak byl doplněn do kartotéky zpracovateli slovníku. Je škoda, že aspoň u příkladů z klasické literatury (a u příkladů z beletrie vůbec) nejsou uvedeny prameny, neboť u klasiků bývají velmi časté odchylky, byť někdy jen nepatrné, od současné normy, zejména v oblasti sémantičké. Některé odchylky v beletristickém úzu pak bývají podmíněny literárním směrem, případně módou nebo jsou součástí autorova uměleckého záměru jako prostředky ozvláštňení. Ve slovníku se zvláštním kvalifikátorem označují i antonyma, dále se však tato různorodá kategorie bohužel nediferencuje. Pozoruhodné je moderní pojetí homonym, které se neopírá o hlediska etymologická, nýbrž výhradně o intuíci běžného vzdělaného současného uživatele jazyka. Tím se počet homonymních hesel redukuje na minimum ve prospěch polysémie. Bylo by bývalo velmi záslužné, kdyby se aspoň v náznacích objevila ve zpracování hesel informace o syntagmatické lexikální valenci (spojitelnosti) slov. Tento přístup by také umožnil jednotnější, důslednější a přehlednější zpracování frazeologického bohatství jazyka. Při sestavování definic jednotlivých významů lexikálních jednotek nebylo ještě zřejmě využito poznatků moderní lingvistické sémantičké analýzy, která nabízí zejména rozklad komplexních významů na sémantičké distinktivní rysy. Proto se ve slovníku objevují vedle vyhovujících definic občas i definice kruhem a definování s pomocí synonym.

Slovník současného slovinského jazyka patří zajisté mezi nejlepší díla tradiční slovanské lexikografie, jak byla zpracována do poloviny našeho století. Bude výborným a spolehlivým východiskem pro nové lexikologické výzkumy v oblasti slovanské i praktickým průvodcem a nepostradatelnou rukověť pro domácí uživatele i zahraniční překladatele.

Mirek Čejka

R. R. K. Hartmann—F. C. Stork: *Dictionary of Language and Linguistics*, London, Applied Science Publishers Ltd, 1972. 18 + 302 str.

Anglická příručka, s níž chceme čtenáře v krátkosti seznámit, je jiného typu než francouzská encyklopedie, o které jsme tu referovali v předešlém čísle (*La linguistique*, Paris 1969). Obsahuje velký počet abecedně seřazených hesel, většinou zcela stručných. Tím se podobá u nás dobře známé encyklopedické příručce sovětské (O. Achmanova, *Slovar' lingvističeskich terminov*, Moskva 1966) nebo polské (Z. Gołąb—A. Heinz—K. Polański, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa 1970). Nebude snad neuzitečné porovnat anglickou encyklopedii právě s touto polskou příručkou — jak co se týká celkového uspořádání, tak i přímo některých hesel.

Po úvodních poznámkách a vysvětlení zkratk následuje vlastní slovník (celkem 259 stran). Dále příručka obsahuje poučení o mezinárodní fonetické abecedě, stručnou charakteristiku základních grafických soustav, seznam jazyků s více než miliónem uživatelů, konečně pak systematickou bibliografii (v polské encyklopedii zabírá slovník 658 stran, dále pak tato encyklopedie obsahuje abecední seznam nejvýznamnějších jazykovědců, konečně pak velmi užitečné indexy lingvistických termínů v hlavních světových jazycích). Co se týká počtu hesel, není patrně mezi oběma příručkami velký rozdíl (přesný počet není uveden ani v jedné, ani v druhé); menší objem anglické příručky je dán větší stručností hesel. Anglická příručka ovšem neuvádí jako hesla jednotlivé jazyky a jazykové rodiny (kdežto v polské je takovýchto hesel nemalý počet).

Oba autoři recenzované práce jsou odborníky v oblasti aplikované lingvistiky. Tím je do jisté míry dáno zaměření příručky: převládají termíny z oblasti synchronní lingvistiky, nechybějí však ani hesla týkající se diachronie. Autoři usilují o co možná objektivní výklad jednotlivých termínů, přesto však zpracování mnoha hesel, jakož i výběr literatury dávají tušit, že prošli deskriptivistickou školou. Do encyklopedie je přirozeně zařazen i značný počet hesel týkajících se generativní gramatiky a dalších nejnovějších směrů; důkladné poučení o nich poskytuje ovšem i polský slovník.

Všimněme si nyní výkladu několika základních termínů v anglické (a) a polské (p) encyklopedii:

Fonologie

(a) Studium hlásek daného jazyka a jejich funkcí v rámci zvukového systému toho jazyka. V současném úzu tento termín zahrnuje nejen tzv. fonemiku, ale i zkoumání hláskových změn v historii daného jazyka — diachronickou fonologii. Moderní nauka o hláskách začíná de facto zavedením termínu „foném“, formulovaného Trubeckým a příslušníky Pražské školy v třicátých letech... „Klasická“ fonologie se soustřeďovala na analýzu řečového kontinua na distinktivní segmenty, kdežto cílem generativní fonologie je stanovit série univerzálních pravidel spojujících výstup syntaktické komponenty generativní gramatiky s její fonetickou realizací... Generativní gramatika odmítá pojmy „fonemický plán“ a „foném“. Na fonetické úrovni existují fony, představující svazky distinktivních vlastností a fonologická pravidla spojují tyto fony přímo s lexikálním plánem.

(p) Jazykovědná nauka o distinktivních, delimitativních a kulminativních funkcích zvuků lidské řeči. Hlavním úkolem fonologie je stanovení inventáře fonémů daného jazyka, zjištění jejich povahy, stupně funkčnosti a vzájemných vztahů v systému, jež tvoří. Iničiátory fonologie byli J. Baudouin de Courtenay a M. Kruszewski. Kodifikátorem dnes klasické fonologické teorie byl N. S. Trubeckoj. V souvislosti s odlišnými vědeckými tradicemi jednotlivých jazykovědných center lze dnes rozlišit tři fonologické školy spjaté s těmi školami strukturální jazykovědy: pražskou, kodaňskou a americkou... (dále se mluví o rozdílech mezi těmito školami; o jiných směrech se slovník nezmiňuje).

Morfém

(a) Minimální distinktivní jednotka gramatiky, gramatická jednotka nejnižšího řádu: slovo je složeno z jednoho nebo více morfémů. Podobně jako foném je i morfém formální jednotka; konkrétní morfém může být v různých spojeních reprezentován různými variantami (alomorfy)...

(p) Nejmenší částčka zvukové formy slova, plnicí určitou funkci lexikální nebo gramatickou. Morfémy se dělí na kořeny (lexikální m.) a afixy (morfémy flekční a slovtvorné)...

Věta

(a) V tradiční gramatice bývá věta definována jako výraz „uzavřené myšlenky“, skládající se normálně ze subjektu a predikátu... V lingvistice jsou takovéto nočníkové definice neadekvátní, protože neberou v úvahu empirická fakta gramatické struktury. Typická strukturální definice věty obsahuje poukaz na skutečnost, že je to největší jednotka, k níž může dojít lingvistická analýza, tj. gramatická forma, jež může být analyzována na složky, ale jež není složkou nějakého většího formálního celku... V transformačně generativní gramatice je věta nejvyšší lingvistická jednotka a může být definována jako libovolná syntaktická struktura, jež může být generována frázově strukturální a transformačními pravidly některé adekvátní gramatiky. Tagmémický přístup naproti tomu zdůrazňuje potřebu stanovit kategorie širší, než je věta...

(p) Výpověď ztvárněná ze slov podle syntaktického schématu příznačného pro daný jazyk a obsahující lexikální exponent predikativnosti neboli přísudek jako svůj konstitutivní člen. Věta je konkrétní výtvar, patří do parole a její obecná sémantická funkce spočívá v symbolizaci typických procesů skutečností pojatých konkrétně, tj. v rámci času a prostoru... Naproti tomu samotná struktura věty neboli její syntaktické schéma patří do langue...

Těchto několik ukázek snad postačí k tomu, aby si čtenář zjednal představu o rozdílech mezi oběma encyklopediemi.

Velkou předností anglické encyklopedie jsou odkazy na literaturu u většiny hesel (na konci hesel figurují čísla odkazující na příslušný oddíl bibliografie). Za nedostatek je třeba pokládat neuvážení jinojazyčných ekvivalentů anglických termínů: encyklopedie je zřejmě určena především pro anglosaskou kulturní oblast. I tak však dobře poslouží všem těm, kteří musí pracovat s anglickými jazykovědnými texty. Bylo by si přáti, aby existovala i česká příručka tohoto typu; domníváme se, že zpracování takové příručky patří k nejnáléhavějším úkolům naší jazykovědy.

Adolf Erhart

William P. Alston: Philosophy of Language. Englewood Cliffs, N. Y., 1964, XIV — 113 pp.; James W. Cornman: Metaphysics, Reference and Language. New Haven and London, Second Printing 1970 (first 1966), XXII — 283 pp.

Obě recenzované knihy mají na prvý pohled (lze to konstatovat už před vlastním jejich studiem a po zběžném seznámení s obsahem a s tiráží) jedno společné. Ač byly napsány kolem poloviny šedesátých let v USA, nijak nereagují na filosofické problémy transformační a generativní gramatiky, a neberou tedy na vědomí problematiku, která se zrodila po druhé světové válce právě v USA. Poněvadž je spojuje kromě tohoto negativního znaku ještě leccos jiného